

„Źródeł Myśli Teologicznej” jest taka wysoka. No cóż, pozostaje stwierdzić, że nauka zawsze była kosztowna.

Józef Figiel SDS – Lublin, KUL

Pracownia Karmelu Miłości Miłosiernej im. Braci Trapistów Tibhirine w Szczecinie, *Modlitwa Kolorem. Ikony z Pracowni Karmelu Miłości Miłosiernej im. Braci Trapistów Tibhirine, Szczecin 2003, ss. 64.*

Literatura badawcza poświęcona ikonom jest dziś ogromna. Nawet w języku polskim zainteresowani zjawiskiem ikony zarówno w sensie formalnym, jak duchowym mogą zebrać bibliografię składającą się z ponad 30 pozycji książkowych i artykułów (część z nich zamieszczają w swej bibliografii autorki omawianej książki). Wśród nich trzeba wymienić pozycje książkowe: W. Soluchin, *Spotkania z ikonami*, Kraków 1975; P. Florencki, *Ikonoostas i inne szkice*, tłum. Z. Podgórzec, Warszawa 1984; *Ikona. Symbol i Wyobrażenie*, red. E. Bogusz, Warszawa 1984; *Rosyjskie malarstwo ikonowe*, opr. G. Kłokowa, Moskwa – Warszawa 1991; O. Grigorij Kruk, *Myśli o ikonie*, Białystok 1991; T. D. Łukaszuk, *Obraz święty – ikona w życiu, w wierze i w teologii Kościoła. Zarys teologii świętego obrazu*, Częstochowa 1993; L. Uspienski, *Teologia ikony*, tłum. M. Żurawska, Poznań 1993; R. Mazurkiewicz, *Deesis. Idea wstawiennictwa Bogurodzicy i św. Jana Chrzciciela w kulturze średniowiecznej*, Kraków 1994; A. Prasal, *Mały słownik ikon maryjnych*, Warszawa 1996; M. Quenot, *Ikona, okno ku wieczności*, tłum. H. Paprocki, Białystok 1997; I. Językowa, *Świat Ikony*, tłum. H. Paprocki, Warszawa 1998; O. Popova – E. Smirnova – P. Cortesi, *Ikony*, Warszawa 1998; P. Evdokimov, *Sztuka ikony. Teologia piękna*, tłum. M. Tarnawski, Warszawa 1999; S. Bułgakow, *Ikona i kult ikony. Zarys dogmatyczny*, Bydgoszcz 2002; K. Klauza, *Teologiczna hermeneutyka ikony*, Lublin 2000; Ch. Schönborn, *Ikona Chrystusa*, tłum. J. Żychowicz, Poznań 2001; K. Onasch – A. Schniper, *Ikony. Fakty i legendy*, tłum. Z. Szanter – M. Smoliński – J. Paprocki, Warszawa 2002.

Na temat zagadnień wybranych i szczegółowych w odniesieniu do problematyki ikony zob.: J. Pasierb, *Doświadczenie wiary w posoborowej sztuce kościelnej*, w: *W nurcie zagadnień posoborowych*, t. 4 Warszawa 1970, 227-244; J. Trubeckoj, *Kolorowa kontemplacja*, „Więź” 18 (1975) z. 1, 53-66; Z. Podgórzec, *Prolegomena do tematu „Semiotyka ikony”*. *Rozmowa z Borysem Uspienskim*, „Znak” 28 (1976) 1600-1617; J. Białostocki, *Myśliciele, kronikarze i artyści o sztuce*, Warszawa 1978, I 199-221; T. Górecki, *Z problematyki ikonografii świętych wojowników w malarstwie ściennym katedry w Fars*, „Roczniki Muzeum Narodowego w Warszawie” 24 (1980) 173-259; T. Łukaszuk, *Teologia świętego obrazu – ikony. Studium z dziedziny teologii ekume-*

nicznej, „Studia Claromontana” 1 (1981) 40-57; H. Paprocki, *Wybrane zagadnienia z teologii sztuki sakralnej*, „Novum” 9 (1981) z. 1, 37-57; M.W. Żywow, „Mystagogia” Maksyma Wyznawcy i rozwój bizantyjskiej teorii obrazu, w: *Ikona. Symbol i wyobrażenie*, red. E. Bogusz, Warszawa 1984, 83-105; Z. Podgórzec, *Wokół ikony. Rozmowy z Jerzym Nowosielskim*, Warszawa 1985; K. Maniecki, *Chrystologiczny aspekt teologii ikony w ujęciu L. Uspieńskiego*, STV 27(1989) nr 1, 74-96; C.S. Napiórkowski, *Polska teologia ikony? Problem obecności Maryi wśród nas w świetle doświadczeń peregrynacji*, w: tegoż, *Matka naszego Pana*, Tarnów 1992, 118-140; J. Czeski, *Ikona Bogurodzicy w Kościele Bizantyjskim*, w: *Veritati et caritati. W służbie teologii i pojednaniu*, Opole 1992, 336-345; B. Dąb-Kalinowska, *Pojęcie ikony i obrazu sakralnego*, „Znak” 45 (1993) z. 2, 94-103; M. Myśliński, *Bizantyjskie ikony nadbramne. Kult i funkcje*, VoxP 22 (2002) t. 42-43, 501-514, a także hasła encyklopedyczne: A. Frejlich, *Ikona*, EK VII, Lublin 1997, 8-11; A. Łobaszewska, *Ikona*, PEF IV, Lublin 2003, 749-752.

Pracownia Karmelu Miłości Miłosiernej z Tibhirine wydała niewielką książkę zatytułowaną *Modlitwa kolorem*, która stanowi ciekawy wkład do studiów nad ikoną a przed wszystkim jest rodzajem podręcznika do kontemplacji ikony i modlitwy z ikonami. Książeczka liczy 64 strony i zawiera 20 kolorowych reprodukcji ikon powstałych w Pracowni Karmelu. Z pewnością dotrze ona do niewielu rąk a zasługuje na omówienie. Składa się ona z Wprowadzenia, pięciu rozdziałów oraz Zakończenia z krótką bibliografią.

We Wprowadzeniu (ss. 7-8) Autorki książki charakteryzują i definiują pojęcie ikony i rolę ikonografa jako tego, który „pisze” ikony. Ikonę Chrystusa nazywają obrazem Objawienia, przekazem archetypu, teologią w kolorach, misterium, kolorową kontemplacją. Ikona wkracza w ciszę umożliwiając spotkanie z tajemnicami wiary. Ikonograf nie tylko maluje ikonę, ale także jest pośrednikiem Tajemnicy, wpisuje on ikony w swoje życie, bowiem „tylko przez oczyszczone serce spojrzenie przenika przez zasłonę zjawisk”. Talent ikonografa jest darem Boga a jego natchnienie dziełem Ducha Świętego. U teologicznego podłoża ikony leżą dwie tajemnice: Wcielenie i Przemienienie.

W dalszej części wprowadzenia Autorki zamieszczają krótki rys historyczny dziejów ikony od II Soboru Nicejskiego w 787 r., na którym uznano ikonę za bezpośrednie odniesienie do pierwowzoru i z tej racji godną oddawania czci. Na koniec Autorki przedstawiają cel działalności Pracowni mniszek kontemplacyjnych – służbę modlitwie. Pracę swą otwierają na Ducha Świętego, którego nazywają Boskim ikonografem, wszystko po to, by przybliżyć naszym czasom Ewangelię Paruzji.

Pięć rozdziałów poświęcono różnym typom ikon, przeplatając wywód odniesieniami do Nowego Testamentu. Całość ma więc charakter lekcji na temat danego typu ikony i modlitwy zarazem. Pierwszy rozdział (ss. 10-15) zatytułowany *Oblicze Chrystusa* omawia kilka typów ikony Chrystusa: Pantok-

ratora, Zbawcy Emmanuela oraz Ikony symboliczne Chrystusa. Za najstarszy typ ikony Chrystusa uznano typ Chrystusa Pantokratora (Wszechwładcy). Największą wagę w tego typu ikonie przykłada się do charakteru twarzy Chrystusa (majestatyczny, surowy, miłosierny, delikatny), co sprawia, że typ ten posiada kilka wariantów: Zbawcy, Dawcy życia, Miłującego Ludzi, Dobroczynięcę. Istotną rolę w tego typu ikonie odgrywa kolorystyka szat: czerwona tunika, błękitny płaszcz. Dla zilustrowania omówionego tu typu ikony zamieszczono wykonane w Pracowni Karmelu *Ikony Oblicza Chrystusa «Wpłyni na mą głębię» Łk 5, 4*. Typ ikony Zbawcy Emanuela, który zwykle przedstawia Chrystusa jako Dzieciątka lub Młodzieńca, zilustrowano ikoną *Ikona Jezusa Sługi Flp 2, 5-11*. Typ ikony symbolicznej ilustruje ikona *Chrystus świętej ciszy*, ukazująca Chrystusa jako pięknego chłopca ze skrzydłami anioła, symbol stanu głębokiego skupienia, obraz wstuchania w Wielką Ciszę.

Rozdział drugi zatytułowany *Trójstoneczne światło* (ss. 16-20) omawia typ ikony poświęconej Trójcy Świętej, którą zilustrowano *Ikona Trójcy Świętej – Gościnność Abrahama* inspirowaną ikoną słynnego A. Rublowa (XIV wiek). Autorki rysują ewolucję tego typu ikony, od realistycznego przedstawienia zdarzenia z Starego Testamentu – odwiedziny trzech pielgrzymów u Abrahama, do wizerunku Trzech Aniołów Wielkiej Rady z atrybutami Trzech Osób Trójcy Świętej.

Rozdział trzeci: *Ikony świąteczne* (ss. 21-27) prezentuje tzw. ikony narracyjne, ilustrujące wydarzenia biblijne. W tego typu ikonach znalazł odbicie Rok Liturgiczny obejmujący 12 głównych świąt. Przedstawiono tu ikonę jednego z tych świąt *Ikona Przemienienia Pańskiego Mt 17, 1-9; Mk 9, 1-9; Łk 9, 28-36*” analizując to wydarzenie, a także malarski jej wyraz jako model duchowej transformacji człowieka.

W rozdziale czwartym: *Ikony Krzyża* (ss. 28-35) zaprezentowano typ ikony krzyża Oblubieńca, który ze względu na wpływy prawosławnej teologii paschalnej rozszerza rolę Krzyża na cały proces Wcielenia. W tym typie zaprezentowano: *Ikona krzyża Oblubieńca Krzyża, Ikona Krzyża Pan Chwały, Ikona Krzyża Arcykapłana Naszego Zbawienia*.

Najobszerniejszy rozdział poświęcony ikonom Bogurodzicy pt. *Świadkowie misterium wcielenia – ikony Bogurodzicy* (ss. 36-54). Ten typ ikony został bogato zilustrowany, a prezentują go następujące ikony: *Ikona Matki Bożej Przewodniczki, Ikona Współcierpiącej Matki, Ikona Matki Bożej o Bursztynowych Oczach, Ikona Matki Bożej Eleusy, Ikona Matki Bożej Różańcowej, Ikona Matki Bożej Glykofilusy, Ikona Maryi niosącej Ducha-Pneumatofory, Ikona Matki Bożej Calej Świętej Mk J 19, 30, Ikona Matki Bożej Orędowniczki – Paraklesis, Ikona Matki Bożej Kapłańskiej – Niewiasto, oto syn Twój*. Autorki ikon przyznają, że najchętniej malują ikony Maryi „albowiem ciągle zbyt wiele jest do powiedzenia o Tej, która tak niewiele mówiła”. Prezentują różne typy ikon maryjnych a także różne warianty tych typów.

W rozdziale ostatnim: *Synowie w Synu* (ss. 55-59) uwagę poświęcają ikonom świętych, którzy „niosą w sobie obraz Oblicza, są wielopostaciową ikoną Chrystusa i można poznać w nich Jego rysy”. Zaprezentowano tu *Ikonę św. Eliasza Proroka – 1Krl 19, 11-19*, jednego z najczęściej przedstawianych w ikonach świętych mężów, a także *Ikonę Trzech Doktorów Góry Karmel*, gdzie widzimy św. Teresę od Jezusa, św. Teresę od Dzieciątka Jezus i św. Jana od Krzyża.

Na zakończenie Autorki przedstawiają swoją wizję ikony jako: modlitwy, spotkania, uchwycenia sensu piękna i piękna sensu, jako wznoszenie ku Bogu i Jego zstępowanie, jako sakramentu. Postrzegają ikonę jako tekst sakralny, który wymaga umiejętności czytania i umiejętności przejścia od widzialnego do niewidzialnego, od Tajemnicy do Komunii. Kiedy ikona spełni swe zadanie – piszą Autorki – czytający ikonę może zamknąć oczy.

Modlitwa kolorem to specyficzna pozycja na naszym rynku. To nie tylko teoretyczny wywód, ale także spotkanie z przedmiotem wywodu. Pracownia mniszek kontemplacyjnych podjęła się, idąc śladem bizantyjskich ikonografów i wyrażając się językiem artystycznym dostosowanym do współczesnej wrażliwości – modlić ikonami. Książeczka ta jest głosem, że tak jak realne są ikony, tak realna jest modlitwa. Tak jak twórcy dawnych ikon, chcą Autorki przybliżyć współczesnemu człowiekowi Ewangelię Paruzji, pragną poprzez artystyczne drzwi wyjść na spotkanie z Boskim pięknem. Praca ta odbiega niekiedy od ortodoksyjnej wiedzy na temat ikon, prezentuje typy nie znajdujące się w żadnej Hermenei, ale jej celem nie jest stan badań na ten temat, lecz współczesna refleksja nad ikoną wpisana w serce malującego ją współczesnego ikonografa. Typy ukształtowane od czasów Metafrasta w X-XI wieku i wzbogacone w średniowiecznym ruskim malarstwie ikonowym, zostały tu wzbogacone o kolejne lub parafrazy do starych typów (Ikona Maryi niosącej Ducha z białym gołębiem w dłoniach). Nie jest to praca o charakterze naukowym, ale posiada zalety, których prace naukowe nie posiadają: wyrasta z żywego, cielesnego i duchowego kontaktu autora z opisywanymi problemami. Jest to propozycja żyjącej, kolorowej, tworzącej się pod pędzlem artysty, przyjmującej materialny kształt modlitwy.

Ryszarda Bulas – Lublin, KUL

TEOFRAST, *Przyczyny powstawania i rozwoju roślin. Fizjologia roślin.* Z języka greckiego przełożył, wstępem, komentarzem i indeksami opatrzył ks. Henryk Wójtowicz, Lublin 2002, Wydawnictwo TNKUL, ss. 494.

Przekład dzieł Teofrasta z oryginału greckiego na język narodowy jest prawdziwym wydarzeniem. Takiego przekładu prócz Anglików nie mają inne narody. Historycy nauki otrzymali bardzo cenne źródło ukazujące myśl botaniczną